

ANTONIO SALIERI

18. 8. 1750 – 7. 5. 1825

„Promluvím za všechny průměrné na světě, já jsem jejich šampión, jejich svatý patron.“ Nezapomenutelná scéna na konci Formanova filmu *Amadeus!* Věta, kterou říká „géníus průměrnosti“, Antonio Salieri, protihráč Wolfganga Amadea Mozarta, shrnuje umělecké poselství filmu, konfrontaci geniality a průměrnosti. Byl Salieri zamindrákovaný intrikán, který trpěl božským nadáním svého vrstevníka a který byl k jeho zničení schopen použít všechny dostupné prostředky a neštítil se ani vraždy? Jaký byl ve skutečnosti jeho život a především jeho tvorba?

Hudební skladatel, dirigent a pedagog Antonio Salieri se narodil 18. srpna 1750 v italském Legnanu u Verony jako osmé dítě v rodině obchodníka. Základy hudebního vzdělání získal u svého o třináct let staršího bratra Francesca, který jej vyučoval hře na housle, cembalo i zpěvu, později bral lekce klavíru u dómského varhaníka. V 15 letech osiřel. Do opatrovnictví jej přijala významná a bohatá rodina v Benátkách a poskytla mu velkou podporu v dalším hudebním vzdělání. Studoval zpěv a harmonii u G. Pescettiho.

Při návštěvě Benátek v roce 1766 rozpoznal jeho slibný talent vídeňský skladatel Florian Leopold Gassmann a odvedl šestnáctiletého Salieriho do Vídně. Postaral se o jeho další vzdělávání a uvedl jej do společnosti. Salieri poznal významného operního reformátora Ch. W. Glucka, který se stal jeho mecenášem a přítelem.

První Salieriho opera *Le donne letterate* (Vzdělané dámy, 1770) se dočkala nadšeného přijetí. Po smrti Gassmanna v roce 1774 získal Salieri ve 24 letech titul dvorního skladatele a zároveň byl jmenován kapelníkem italské opery ve Vídni. Stal se významnou osobností vídeňského hudebního života. Jeho tvorba se začala orientovat téměř výhradně k jevištní hudbě – stal se skladatelem operním. Jeho opery se těšily stále větší oblibě.

Salieriho operní kompozice byly velmi rozmanité – *Der Rauchfangkehrer* (Kominík, 1781; národní singspiel), *Palmira* (1796; opera seria), *Falstaff* (1799; opera buffa). Velmi zdařilé jsou komické opery na libreto Lorenza Da Ponteho, proslaveného Mozartova libretisty - *Il talismano* (Talisman, 1779), *Il ricco d'un giorno* (Jeden den boháčem, 1784) nebo *La cifra* (Číslo, 1789).

Kromě Vídně se těšil popularitě i v Itálii, kde dlouhodobě pobýval v letech 1778-80. Jeho opera *L'Europa riconosciuta* (Europé odměněná, 1778) zahájila provoz milánské Scaly (byla také uvedena ku příležitosti znovuotevření této významné operní scény po rekonstrukci v roce 2004). Největší triumf slavil Salieri ve Francii. Po uvedení opery *Les Danaïdes* (Danaovny, 1784) byl označován za nástupce Glucka. S největším úspěchem se setkala opera *Tarare* (1787). Její italskou verzi zpracoval Da Ponte a byla uvedena ve Vídni pod názvem *Axur, re d'Ormus*.

V roce 1788 byl jmenován dvorním kapelníkem a v této funkci působil 36 let. Co znamenalo být dvorním kapelníkem, kromě toho, že šlo o nejvyšší a nejčestnější funkci? Hlavní úkoly související s touto funkcí nebyly umělecké, ale administrativní. Vedl všechny organizační práce v souvislosti s činností dvorní kapely a dohlížel na jejich provádění. Spravoval archiv kapely, angažoval se i v sociálních problémech hudebníků. Pokud komponoval, žádaly se od něj především církevní skladby a příležitostně skladby k reprezentačním účelům. Funkce mu ani neumožňovala psát skladby, po kterých byla poptávka. Zcela zbytečná se potom jeví otázka, proč byla při jmenování císařským dvorním kapelníkem dána přednost Salierimu před Mozartem, který je pokládán za tehdy nejlepšího hudebního skladatele. Někteří milovníci hudby přebírají názor, že za tím byly intriky Salieriho, není však jediný důkaz, že by Mozarta administrativní úkoly spojené s touto funkcí zajímaly. Faktem je, že Mozart v prvních letech svého vídeňského pobytu byl známý především jako vynikající pianista a skladatel klavírní a instrumentální hudby, kdežto Salieri měl za sebou celou řadu významných oper.

Salieriho život byl úspěšný. Byl oblíbeným operním skladatelem, dosáhl významného společenského postavení, byl vyhledávaným a oblíbeným pedagogem. Nesmírně ovlivnil řadu významných osobností hudebního života. K jeho žákům patřili L. van Beethoven, F. Schubert, F. Liszt, K. Czerny, syn jeho „rivala“ Mozarta a mnoho

dalších (literatura jich uvádí přes 60). Měl dobrý vztah s císařským dvorem, byl v přátelském vztahu s císařem Josefem II., který mu poskytl peníze na svatbu - Salieri se roku 1775 oženil s Theresií Helferstorferovou, s níž měl 8 dětí.

Antonio Salieri působil ve vídeňském hudebním světě na nejvýznamnějších postech. V letech 1788-1795 byl prezidentem Tonkünstler-Sozietät, tj. vídeňské dobročinné společnosti hudebníků, kterou roku 1771 založil F. Gassmann. Byl také zakládajícím členem hudební konzervatoře ve Vídni i organizátorem Pěvecké akademie, založené roku 1817, řídil hudební program Vídeňského kongresu. Dostalo se mu čestných ocenění, byl rytířem Čestné legie, členem Francouzského národního institutu a Švédské královské hudební společnosti.

Jeho tvorba zahrnuje kromě 40 oper i množství duchovních skladeb např. *Requiem*, 11 kantát, 6 mší, 4 Te Deum. Instrumentální tvorba Salieriho není příliš rozsáhlá, ale najdeme v ní řadu pozoruhodných děl – *Symfonie D dur* (1775), 2 klavírní koncerty, *Koncert pro flétnu G dur*, *Koncert pro flétnu a hoboj C dur*, *Trojkoncert pro housle, hoboj, violoncello a orchestr D dur* i řadu komorních skladeb.

Salieri prožil ve Vídni 50 let, z toho 36 let ve funkci dvorního kapelníka. V roce 1804 se záměrně stáhnul z hudebního života, protože se těžko přizpůsoboval společenským a uměleckým změnám nastupujícího století. Ve své době patřil k váženým a uznávaným osobnostem a když zemřel 7. května 1825 ve věku 75 let ve Vídni, vyjádřila lítost nad jeho odchodem řada vlivných hudebníků i osob z veřejného života.

V průběhu desetiletí, kdy stoupala popularita génia Mozartova, začala Salieriho hvězda na operním nebi hasnout. Nepodložené fámy o temném působení Salieriho, a dokonce názor, že otrávil ze závidosti Mozarta, vznikly již brzy po smrti Salieriho. Údajně se v pozdním věku k vraždě přiznal, ale vzhledem k tomu, že v posledním roce svého života trpěl depresemi i celkovou sešlostí a doboví svědci jakýkoliv podobný výrok popírají, je tato pravda více než pochybná.

Tato nepravdivá historka se stala roku 1830 základem divadelní hry Puškina, podle níž složil N. Rimskij-Korsakov stejnojmennou operu *Mozart a Salieri*. Stejně téma se objevuje v díle A. Lortzinga *Szenen aus Mozarts Leben* (Scény z Mozartova života). Svůj podíl na rozšíření této legendy měl romantický pohled 19. století libující si

v dramaticky vypjatých tématech. Tak povstal Antonio Salieri jako temný Mozartův stín - intrikán, který, vědom si své průměrnosti, musí stůj co stůj zničit svého konkurenta.

Tuto obrovskou historickou mystifikaci přijala i divadelní hra Petera Shaffera, stejně tak jako film Miloše Formana *Amadeus*. Tento vynikající film není postaven na historických faktech a staví Salieriho do velmi špatného světla.

O novém hodnocení Antonia Salieriho jako skladatele svědčí nové nahrávky z jeho děl, ale i četná uvedení jeho oper na evropských jevištích v poslední době.